

Узагальнюючи викладене можна зазначити, що стандарти доказування є ключовим елементом, що визначає рівень доказової бази, необхідний для прийняття відповідного процесуального рішення. Кожен із наведених стандартів («обґрунтована підозра», «достатня підстава» та «поза розумним сумнівом») характеризується притаманним йому змістом, який, з однієї сторони, вимагає наявності сукупності належних, допустимих і достовірних доказів, а, з іншої, – впливає на ступінь ймовірності знання про обставини кримінального правопорушення. Враховуючи, що національні суди все частіше використовують стандарти доказування під час ухвалення рішень, постає нагальна необхідність їх належного врегулювання в чинному кримінальному процесуальному законодавстві України.

Література:

1. Крет Г.Р. Поняття й ознаки стандартів доказування в доктрині кримінального процесу. *Visegrad journal on human rights*. 2018. № 6. Vol. 2. P. 133-138.
2. Слюсарчук Х.Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2017. 24 с.
3. Огляд судової практики ККС ВС за 2024 рік. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KKS_2024.pdf
4. Fox, Campbell and Hartley v. The United Kingdom. Judgement of 30 August 1990, Appl. 12244/86; 12245/86; 12383/86. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57721>.
5. **Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (Заява № 42310/04) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text.**
6. **O'Hara v. The United Kingdom. Judgement of 16 of October 2001, Appl. 37555/97. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59721>**
7. **Merabishvili v. Georgia. Judgement of 28 November 2017, Appl. 72508/13. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-178753>**
8. Постанова ВП ВС від 27.01.2022 (справа № 11-132сап21). URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=103858697&red=100003c3619c1fd484653333294f66fce993de&d=5>
9. Павлишин А.А., Слюсарчук Х.Р. Стандарт доказування «достатня підстава»: тлумачення Верховного Суду США та національна практика застосування. *Правова позиція*. 2018. № 1. С. 103-110.

Сніжко Софія Вадимівна,

курсантка факультету підготовки фахівців
для підрозділів досудового розслідування
Донецького державного університету
внутрішніх справ

Квашук Олександр Дмитрович,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального
процесу та криміналістики Донецького
державного університету внутрішніх справ

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Процесуальні гарантії є важливим інструментом забезпечення прав і свобод людини у кримінальному провадженні. Їхня роль полягає у створенні належних умовповного та неупередженого досудового розслідування, справедливого судового розгляду, застосування належної правової процедури, недопущення непропорційного використання службових повноважень, незаконного переслідування.

Гарантії мають інституційний, матеріально-правовий та процедурний характер, комплексно забезпечуючи права на захист, на доступ до правосуддя, свободу від самовикриття, оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування, ознайомлення з матеріалами провадження тощо [6, с. 324-325].

В умовах воєнного стану реалізація таких гарантій стикається з викликами та ризиками, пов'язаними зі зміною правового режиму, посиленням впливу органів державної влади, обмеженням прав і свобод громадян [3].

Запровадження воєнного стану в Україні, що стало наслідком повномасштабного вторгнення російських військ, призвело до специфічних обмежень для життєдіяльності громадян, перегляду звичного функціонування багатьох державних інститутів, включаючи правоохоронну та судову систему [6, с. 324].

Конституція України передбачає можливість обмеження деяких прав і свобод у період воєнного або надзвичайного стану [1]. Водночас чинне законодавство та міжнародні зобов'язання держави встановлюють чіткі межі таких обмежень.

Особливої уваги в умовах воєнного стану заслуговують так звані "абсолютні права", які відповідно до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод людини не підлягають дерогації навіть у часи надзвичайних обставин [4].

У ст. 15 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод відзначається, що в умовах війни чи іншої небезпеки для суспільства, що несе загрозу нації, будь-якою Високою Договірною стороною можуть вживатись заходи, які свідчать про відступ від зобов'язань такої Сторони,

взятих у відповідності до цієї Конвенції, однак тільки в тих межах, яких вимагає становище, що склалось, і при умові, що такі заходи не є суперечливими іншим зобов'язанням Високої Договірної сторони, взятих нею на себе у відповідності до положень міжнародних договорів [7, с. 6].

Відповідно до ст. 64 Конституції України в умовах надзвичайного та воєнного стану, не можуть бути обмежені, зокрема, право на повагу до гідності, свободу та особисту недоторканність, презумпція невинуватості, право на професійну правничу допомогу та на судове оскарження, право не бути двічі притягнутим до відповідальності за одне й те саме правопорушення тощо [1].

Це означає, що навіть у період бойових дій, окупації окремих територій або підвищеної загрози національній безпеці держава не має права порушувати базові стандарти справедливого правосуддя, встановлювати надмірно репресивні механізми чи ігнорувати основні процесуальні права громадян.

Визначаючи допустимі обмеження прав людини в умовах надзвичайного стану та порушення, які є неприпустимими за жодних обставин, ЄСПЛ зауважує, що дерогація допустима лише за умови, коли ситуація становить реальну загрозу для нації, і лише у тій мірі, яка необхідна для подолання кризи [5]. Отже, органи державної влади повинні ретельно оцінювати кожне обмеження прав з позиції необхідності, пропорційності та обґрунтованості. І хоча певні відступи можливі за надзвичайних обставин, такі відступи не повинні підривати саму суть права – саме на цьому наголошує Європейський суд з прав людини у своїй практиці [5].

У практичній площині обмеження прав та свобод людини і громадянина не завжди є такими, що відповідають Конституції України, актам міжнародного права, ратифікованим ВРУ, та чинного законодавства України. Зокрема, явним прикладом такого обмеження стало свого часу внесення змін до ст. 615 Кримінального процесуального кодексу України, внаслідок чого було закріплено положення про те, що «строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду чи постанови керівника органу прокуратури під час дії воєнного стану не може перевищувати двохсот шістнадцяти годин з моменту затримання», що прямо суперечило ч. 3 ст. 29 [7, с. 7].

У низці випадків фіксуються затримання громадян без повідомлення про підозру в установленому порядку, обмеження доступу до адвоката на ранніх етапах провадження, тиск на учасників процесу, а також труднощі з доступом до матеріалів провадження [8].

Окремої уваги потребують проблеми функціонування системи безоплатної правової допомоги, яка в умовах воєнного стану зазнає значного навантаження. Кількість кримінальних проваджень зростає, водночас можливості держави зменшуються через обмеження

фінансування та кадрові втрати. Це призводить до зниження ефективності захисту та ризику порушень прав підозрюваних і обвинувачених осіб [9, с. 76-77].

Таким чином, одним із важливих напрямів розвитку національного законодавства є удосконалення правил визначення критеріїв допустимості процесуальних обмежень у період воєнного стану, встановлення обов'язковості фіксування усіх слідчих дій, механізми забезпечення права на професійну правничу допомогу, запровадження дієвого судового контролю за дотриманням прав людини. Дотримання процесуальних гарантій навіть у критичних обставинах не лише свідчить про реальну повагу до людини, але й підвищує міжнародний авторитет держави, створюючи надійний фундамент для подальшої розбудови правової держави.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–13. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 28. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

4. Конвенція про захист прав людини та основних свобод // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 12.04.2025).

5. Lawless v. Ireland (No. 3) : рішення Європейського суду з прав людини від 1 лип. 1961 р. – URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-57518%22%5D%7D> (дата звернення: 12.04.2025).

6. Дорошенко В.А. Правові механізми захисту прав людини під час війни. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 2. С. 323-326.

7. Пошиванюк Т.П. Проблеми забезпечення права на захист під час війни. Публічне право. - Київ, 2024. - N 3 (55). - С. 5-12.

8. Щодо недопущення порушень права адвоката на ефективну участь в процесі при здійсненні адвокатської діяльності в суді : рішення Ради адвокатів України від 2 серпня 2022 року № 63. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0063871-22#Text> (дата звернення: 01.05.2025).

9. Міщук І. В. Особливості надання безоплатної правової допомоги в Україні під час воєнного стану. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції, 2022. - № 3. – С. 74-79.

Хом'яченко Світлана Іванівна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Вінницького торговельно-економічного інституту ДТЕУ

Шамхалова Каріна Олександрівна,

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,

ПРИНЦИП ДОСТУПНОСТІ ПРАВОСУДДЯ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Принцип доступності правосуддя є одним із фундаментальних засад демократичного суспільства та правової держави. У господарському процесі він набуває особливого значення через вплив господарських спорів між суб'єктами господарювання на розвиток бізнесу, інвестиційний клімат та стабільність національної економіки. Доступ до правосуддя забезпечує захист прав суб'єктів господарювання, що сприяє довірі до судової системи та активізації бізнес-середовища. Інвестори оцінюють ефективність судової системи перед вкладенням коштів, тому доступність та якість правосуддя безпосередньо впливають на економічне зростання.

Принципи – це основні засади, загальні вимоги до побудови та діяльності (розвитку) того чи іншого об'єкту (системи), суттєві характеристики, що відповідають за правильне функціонування системи, без яких вона не виконувала б свого призначення[1, с. 81]. Стаття 8 Конституції України безпосередньо гарантує можливість звернення особи до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. Стаття 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» гарантує захист прав, свобод та інтересів кожного у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом.

В сучасній науці відсутня єдина трактовка поняття «доступ до правосуддя». Дослідники продовжують дискутувати щодо його співвідношення з такими категоріями, як «право на доступ до правосуддя» «право на міжнародний захист» та «право на справедливий суд». У ході наукових дискусій набуває поширення думка, що право на доступ до правосуддя слід інтерпретувати, перш за все, як право на звернення до суду. Водночас це поняття має настільки широкий зміст, що в науковому